ספרי׳ — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

התוועדות

כבוד קדושת

אדמו״ר מנחם מענדל

זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

●

ש״פ בהר-בחוקותי, מבה״ח סיון, ה׳תשל״א

חלק ב — יו״ל לש״פ במדבר, ב׳ סיון, ה׳תשע״ז

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים״

770 איסטערן פארקווי ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ושבע לבריאה

©

Published and Copyright 2017 by

LAHAK HANOCHOS INC.

788 Eastern Parkway Suite #408 Brooklyn, New York 11213

Tel. (718) 604-2610

info@lahak.org • http://www.lahak.org

The Kehot Logo is a trademark of Merkos L'inyonei Chinuch.

5777 • 2017

Printed in the United States of America

נסדר והוכן לדפוס
על ידי חיים שאול בן חנה
בדפוס **„ועד הנחות בלה"ק"**
(718) 604-2610

נדפס באדיבות דפוס
The PrintHouse
538 Johnson Ave. Brooklyn N.Y. 11237
(718) 628-6700

נדפס בסיוע ולזכות יצחק בן לאה וזוגתו רבקה ויקה בת רחל ומשפחתם שיחיו

בס״ד.

פתח דבר

לקראת ש״פ במדבר, ב׳ סיון, הבעל״ט — הננו מוציאים לאור חלק שני מהתוועדות ש״פ בהר־בחוקותי, מבה״ח סיון ה׳תשל״א, הנחה בלתי מוגה (חלק ראשון י״ל לש״פ בהר־בחוקותי).

*

בתור הוספה — מכתבים (תדפיס מכרכי אגרות־קודש שמכינים עתה לדפוס).

*

ויה״ר שנזכה תיכף ומיד ממש לקיום היעוד ״הקיצו ורננו גו׳״, ומלכנו נשיאנו בראשם, וישמיענו נפלאות מתורתו, ״תורה חדשה מאתי תצא״.

ועד הנחות בלה״ק

ל״ג בעומר, ה׳תשנ״ז,
ברוקלין, נ.י.

יד. הביאור בפירוש רש"י על הפסוק[84] "(ויצא מעמך) הוא ובניו עמו", "אמר רבי שמעון, אם הוא נמכר, בניו מי מכרן, אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו",

— שכיון שתיבת "הוא" מיותרת לכאורה, יש מקום לפרש שהכתוב מרמז אודות מקרה ש"ימוך אחיך"[85] כ"כ עד שנמכר עם בניו. ועל זה אומר רש"י: בשלמא "הוא" — נתפרש בכתוב "ונמכר לך"[85], אבל "בניו" — "מי מכרן". ולכן מפרש, שכוונת הכתוב לחדש, שגם במוכר עצמו "רבו חייב במזונות בניו" [לא רק במכרוהו ב"ד, כפי שכבר פירש רש"י בפ' משפטים[86] ש"הקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו"[87]], אלא], נוסף על החידוש שחייב במזונותיו (שלכן מוסיף הכתוב תיבת "הוא"), אף שלכאורה תלוי הדבר במה שהתנו בשעת המכירה. והטעם שהכתוב אינו מפרש גם מקרה שנמכר יחד עם בניו, מרמז רש"י בכך שבעל המאמר הוא רבי שמעון, דדריש טעמא דקרא[88], ולכן אין צורך לפרש מקרה זה, כיון שאין בו חידוש דין —

"ואל אחוזת אבותיו (ישוב)", "אל כבוד אבותיו, ואין לזלזלו בכך"[89],

— שהצורך להבהיר זאת כאן, ולא בפ' משפטים, הוא, כי, בנמכר בגניבתו פשיטא שאין לזלזלו, כיון שמסתבר שכבר התחרט ועשה תשובה, משא"כ במוכר עצמו, ש"לא חזר בו" גם לאחרי שהוצרך למכור מטלטליו, אחוזתו וביתו[90], לא ברור כ"כ שהעבדות הביאתו לידי תשובה, ולכן צריך להזהיר שאעפ"כ "אין לזלזלו בכך"[91] —

---

84) פרשתנו (בהר) כה, מא.

85) שם, לט.

86) כא, ג.

87) וכן הוא בדברי ר"ש בגמרא (קידושין כב, א), אבל בסדר הפוך, שתחילה דורש הפסוק שבפרשתנו, ואח"כ ממשיך בנוגע לפ' משפטים: "כיוצא בדבר אתה אומר, אם בעל אשה הוא ויצאה אשתו עמו, א"ר שמעון, אם הוא נמכר אשתו מי נמכרה, מכאן שרבו חייב במזונות אשתו" — שמזה משמע, שבפ' משפטים כשלעצמה אין קושי שיחייב את דרשתו של ר"ש, כי אם בפרשתנו, ורק לאחרי שר"ש הוצרך לדרוש בפרשתנו, אזי מוסיף "כיוצא בדבר אתה אומר" (בפ' משפטים).

88) קידושין סח, ב. וש"נ.

89) כמבואר במפרשים (שפ"ח כאן), שהכרחו של רש"י לפרש שאין הכוונה ל"אחוזה" כפשוטה (אחוזת קרקעות), כבכל מקום, אלא הפירוש "אחוזת" כאן הוא "חזקת", "כבוד אבותיו", הוא — "מדלא כתיב ואל אחוזתו ישוב, על כרחך מיירי הכתוב כי ישוב למשפחתו בכבוד, ולא יזלזלוהו מה שהי' עבד".

90) פרש"י פרשתנו שם כו, א.

91) וטעם הדבר — בגלל שיש להתחשב ב"כבוד אבותיו", שזהו ענין שיש לו בירושה, ולכן, מבלי הבט על מעמדו ומצבו, מגיע לו כל הענינים בגשמיות וברוחניות כו'.

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס[92] בלקו"ש חכ"ב ע' 150 ואילך.

* * *

טו. בנוגע ללימוד משנה בפרקי אבות, כרגיל, הנה כיון שכללות המסכת עוסקת בעניני מדות טובות כו', כך, שכל ענין בפ"ע מהוה הוראה — יש להתעכב על משנה בפרק שלומדים ביום הש"ק זה, שלכאורה אין בו ענין של הוראה:

בפרק חמישי[93] שנינו: "ארבע מדות ביושבים לפני חכמים. ספוג ומשפך משמרת ונפה. ספוג, שהוא סופג את הכל. ומשפך, שמכניס בזו ומוציא בזו. משמרת, שמוציאה את היין וקולטת את השמרים. ונפה, שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת".

ולכאורה נאמרה כאן רק המציאות שיש "ארבע מדות ביושבים לפני חכמים", אבל לא נאמרה הוראה בענין זה?

בשלמא במשנה שלפנ"ז[94], "ארבע מדות בהולכי בית המדרש", יש הוראה — שגם מי ש"הולך ואינו עושה, שכר הליכה בידו", וכן מי ש"עושה ואינו הולך, שכר מעשה בידו".

וכן במשנה[95] "ארבע מדות בנותני צדקה", יש הוראה — ש"הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים, עינו רעה בשל אחרים":

אף שיכול לטעון שכיון שיש תרי"ג מצוות, יכול חבירו לבחור לו מצוה אחרת — מלמדת המשנה שאין לו לרצות לקיים מצוה לבדו, בבחינת "חזו דאתאי"... ולא להניח לאחרים שגם הם ישתתפו במצוה, אלא עליו לנהוג בעין יפה ולשתף גם אחרים במצוה זו; מה איכפת לך שגם ליהודי נוסף יהי' חלק במצוה?!...

אבל במשנה "ארבע מדות ביושבים לפני חכמים", נאמרה לכאורה רק מציאות הדברים, ותו לו מידי — שהרי גם מי שהוא בבחי' "משפך" או "משמרת", לא ימצא במשנה זו הוראה כיצד עליו לתקן זאת.

וא"כ, מהי משמעותה של משנה זו — אריכות הדברים בשתי בבות: בבבא הא', "ארבע מדות .. ספוג ומשפך משמרת ונפה", ופירוט הדברים בבבא הב' — ללא הוראה כלל?!

---

92) בשילוב שיחת ש"פ בהו"ב תש"מ.
93) משנה ט"ו.
94) משנה י"ד.
95) משנה י"ג.

טז. גם צריך להבין בנוגע לפרטי ארבע המדות:

א) סדר ארבע המדות — שמתחיל ב"ספוג", שסופג את הכל (ע"ד "בור סוד שאינו מאבד טפה"[96]), שזוהי המעלה הכי גדולה, ואח"כ "משפך", שלא נשאר אצלו מאומה, שזהו החסרון הכי גדול, ואח"כ "משמרת ונפה", שנוטל חלק בלבד, רק את השמרים או רק את הסולת — הרי זה לא מלמעלה למטה ולא מלמטה למעלה, ומדוע נישנו בסדר זה?

ב) בשתי המדות הראשונות, נקט תחילה את המעלה — "ספוג", ואח"כ את החסרון — "משפך"; ואילו בשתי המדות האחרונות נקט תחילה את החסרון — "משמרת", ואח"כ את המעלה — "נפה"?

ג) מדוע אומרת המשנה שיש רק "ארבע מדות ביושבים לפני חכמים" — לכאורה יש מדה חמישית, שדוקא היא שייכות לרוב התלמידים, כי:

"ספוג, שסופג את הכל" — הרי זה דבר בלתי רגיל. וכן "משפך, שמכניס בזו ומוציא בזו", מבלי שישאר מאומה — הרי זה גם דבר בלתי רגיל.

ואילו בנוגע לרוב התלמידים — רואים במוחש שלוקחים חלק מדברי הרב, וחלק מהם אינם לוקחים, אבל, לא כמו "משמרת", שקולטת רק את השמרים, ואילו את היין אינה קולטת כלל, וגם לא כמו "נפה" שקולטת רק את הסולת, ואילו את הקמח אינה קולטת כלל, אלא הם לוקחים חלק מזה וחלק מזה.

וכיון שהתורה על הרוב תדבר[97], היתה המשנה צריכה להזכיר לכל לראש את הסוג ששייך לרוב התלמידים — שלוקחים חלק מזה וחלק מזה, ובפועל, סוג זה, לא זו בלבד שלא נזכר בתחילת המשנה, אלא עוד זאת, שלא נזכר במשנה כלל?!

ויש עוד מדה ששית[98], אלא שנשאיר זאת לביאור הדברים דלקמן.

יז. יש משנה נוספת בפרק זה, שקשורה עם מאורע שנערך ביום הש"ק זה:

ובהקדים — שבתחלת ההתוועדות דובר ענינים הקשורים עם יום

---

96) לעיל פ"ב מ"ט.

97) ראה מו"נ ח"ג פל"ד.

98) חסר קצת (המו"ל).

השי"ק זה, שבת מברכים חודש סיון, ופרשת בהר־בחוקותי, כרגיל תמיד לדבר מענינא דיומא.

אך ישנו ענין נוסף — שבהשגחה פרטית בחרו לערוך ביום השי"ק זה את הכינוס של נשי ובנות חב"ד[99]; והרי הכוונה בכינוס זה — שתוכנו יגיע לכל נשי ובנות ישראל, כדברי רבינו הזקן[100] שתורת החסידות אינה עבור מפלגה מסויימת, אלא עבור כל בנ"י שבכל העולם, כך, שהשתתפותן בכינוס היא בתור שלוחות שיגיעו הדברים לכל אחת ואחת מנשי ובנות ישראל בכל העולם.

ובהתאם לכך, יש לדבר גם אודות ענין הקשור עם הכינוס, ששייך גם למשנה בפרק שלומדים ביום השי"ק זה.

יח. איתא במשנה[101]: "עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש", כפי שנימנו בהמשך המשנה.

אך צריך להבין סדר הדברים — שהרי בדרך כלל יכול להיות הסדר בב' אופנים: למנות תחילה הנסים שהם רגילים יותר, או למנות תחילה הנסים שהם חשובים יותר, ואילו הסדר שבמשנתנו אינו מובן כלל:

בין הנסים שנימנו במשנה ישנו נס חשוב ביותר — שקשור עם הכה"ג ביוהכ"פ (שאז הי' נכנס לקדש הקדשים בתור שליח של כלל ישראל לפעול כפרה עבור כל בנ"י), ש"לא אירע כו'" ענין בלתי רצוי. ואעפ"כ, לא נמנה נס זה בתור נס ראשון (ואפילו לא נס שני או שלישי).

אלא שבנוגע לנס זה יש לומר, שכיון שאירע רק פעם אחת בשנה, ואצל אדם אחד בלבד, לכן לא נמנה בתור נס ראשון.

אבל יש עוד נסים שאירעו לכלל ישראל באופן כללי, כמו הנס ש"עומדים צפופים ומשתחוים רוחים", היינו, שלמרות שביהמ"ק הי' מקום מוגבל כמה אנשים יכולים ליכנס בו, שלכן היו "עומדים צפופים", אעפ"כ, כשבאו להשתחוות, היו "משתחוים רוחים",

וכן הנסים ש"לא הזיק נחש ועקרב בירושלים, ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים",

ועד"ז נסים הקשורים עם קרבנות ציבור, כמו הנס ש"לא נמצא

---

99) ראה גם מכתב ל"ג בעומר שנה זו (אג"ק חכ"ז ע' קנד ואילך), ושיחת יום א' פ' במדבר, כ"ח אייר (לקמן ע' ... ואילך) — לכינוס השנתי של נשי ובנות חב"ד.

100) ראה סה"ש תרפ"ט ע' 72. תש"ב ע' 159. תש"ד ע' 93. ע' 163. אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ח ע' תרי. ח"י ע' דש. לקו"ש ח"ט ע' 344. ועוד.

101) משנה ה.

פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים", וכן נסים הקשורים עם קדושת וטהרת הקרבנות, כמו הנס ש"לא הסריח בשר הקודש מעולם, ולא נראה זבוב בבית המטבחים", שזהו ענין שקשור גם עם כבוד ביהמ"ק (כפי שמבאר הרמב"ם[102] בנוגע לבגדי כהונה שהוצרכו להיות "לכבוד ולתפארת"[103], שזהו בהתאם לכללות ענינו של ביהמ"ק),

שכל נסים אלו הם נעלים וחשובים כו', ואעפ"כ, לא נמנה אף אחד מהם בתור נס ראשון.

מהו איפה הנס הראשון, שהוא הנס הכי גדול? — "לא הפילה אשה מריח בשר הקודש"!

מדובר אודות נס שקשור דוקא עם אשה, ודוקא אשה נשואה ומעוברת, שהיתה בקירוב מקום לביהמ"ק, ולא בנוגע לעצמה, אלא בנוגע לעובר, ואעפ"כ, הרי זה הנס הראשון!

ואין לומר שנס זה נמנה ראשון בגלל היותו ענין של פקו"נ — שהרי ישנו גם הנס ש"לא הזיק נחש ועקרב בירושלים", שאף ש"נחש כרוך על עקבו לא יפסיק" (בתפלת שמו"ע), הרי "עקרב (כרוך על עקבו) פוסק"[104], לפי שהעקרב מסוכן יותר, ואעפ"כ, לא נמנה נס זה לנס הראשון, אלא דוקא הנס ש"לא הפילה אשה מריח בשר הקודש".

ומזה מובן, שהסיבה לכך היא — מצד גודל המעלה של ילד יהודי, אפילו קודם שנולד, בהיותו עובר, שלכן, העובדה ש"לא הפילה אשה כו'" היא הנס הכי גדול!

וכמדובר פעם[105] שהחידוש בזה הוא — שמדובר אודות "בשר הקודש":

העובדה שלא הפילה אשה בגלל ענין טבעי — אינה דבר חידוש, שכן, ענין טבעי אין לו שליטה על יהודי, ומאי קמ"ל שענין טבעי לא הזיק ליהודי?!

החידוש הוא בנוגע ל"בשר הקודש", ומובן, שכל שהאשה היתה צדקנית יותר, והיתה להוטה ("פאַרקאָכט") אחר עניני קדושה, "פרומקייט", אלקות — היתה מתאווה יותר לאכול מבשר הקודש[106],

---

102) שם פמ"ה.

103) תצוה כח, ב־מ.

104) ברכות ל, ב. לג, א ובפרש"י.

105) שיחת ש"פ בחוקותי, מבה"ח סיון דאשתקד סכ"ד ואילך (תו"מ ח"ס ע' 281 ואילך).

106) נזכר גם שהטעם שלא היתה יכולה לאכול מבשר הקודש יכול להיות מצד סיבות צדדיות בלבד, כמו איסור גזילה וכיו"ב.

ואעפ"כ, "לא הפילה אשה מריח בשר הקודש", כי, ענין של קדושה לא יכול להזיק ללידת ילד יהודי!

וכל זה — למרות שמדובר אודות עובר שעדיין לא נולד, ולא יודעים אם יהי' צדיק או כו', שהרי "צדיק ורשע לא קאמר"[107], ואעפ"כ, כיון שזוהי אם יהודי', ברור הדבר שצריך שיתוסף עוד ילד יהודי, ובשביל זה עושה הקב"ה נס ש"לא הפילה אשה כו'"[108].

יט. וענין זה קשור במיוחד עם זמננו:

בזמננו התחיל ענין שנקרא "חירות האשה" ("ליבעריישאָן פון וואומען־הוד"), שטוענים שצריך לשחרר את הנשים, ומסבירים, שהנשים רוצות לחקות את האנשים,

— אף שזה גופא הוא ענין שאין לו הבנה, שכן, אם הנשים רוצות להשתחרר, אין להן לחקות את האנשים, אלא להיות מה שהן בעצמן... —

ולדוגמא: אם האיש צריך לרוץ ל"וואָל־סטריט", רוצה גם האשה לרוץ לשם; אם לאיש אין מנוחת הנפש, רוצה גם האשה להיות ללא מנוחת הנפש; אם לאיש אין פנאי להתעסק בחינוך הילדים, רוצה גם האשה לא להתעסק בחינוך הילדים; וכשם שלאיש אין צער הריון ולידה, רוצה גם האשה שלא לסבול צער זה, ובפרט אם למדה ויודעת שזהו ענין הקשור עם עונש[109], אזי טוענת שאינה רוצה שייכות עם ענין של עונש!

אבל האמת היא — שהעונש הוא רק הצער, אבל עצם הענין של לידת ילדים, הרי זו הברכה הכי גדולה שנותן הקב"ה, וכיון שכן, צריכים לכל לראש להשתדל שיתוסף עוד ילד יהודי!

ואע"פ שאשה יכולה לעשות חשבון של קדושה, שלולי זאת יהי' לה יותר כסף, הבעל יוכל לקנות ש"ס, או שיהי' לו יותר פנאי ללמוד וכו', ולה יהי' יותר פנאי לעזור ליהודים נוספים — הנה על זה אומרת המשנה: "לא הפילה אשה מריח בשר הקודש", היינו, ש"בשר הקודש" לא יכול לגרום נזק לילד יהודי, ולאידך גיסא: אפילו "בשר הקודש" — אם הוא גורם נזק לילד יהודי, הרי זה דבר בלתי־רצוי!

כ. וזוהי הוראה נפלאה שלמדים ממשנה זו — עד כמה יש

---

107) נדה טז, ב. הובא בתניא פ"א. וש"נ.

108) ראה גם תו"מ חנ"ט ריש ע' 135.

109) ראה בראשית ג, טז ובפרש"י.

להשתדל שיתוסף עוד ילד יהודי, שלכן, הנס הראשון הוא ש"לא הפילה אשה כו'".

וכמובן גם מהסדר שבתורה (שגם הסדר שבתורה הוא תורה)[110], שהמצוה הראשונה מכל תרי"ג מצוות התורה — עוד לפני "אנכי ה' אלקיך"[111] — היא: "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה"[112]; ואף שהשיעור למטה הוא זכר ונקבה (או שני זכרים — לדעת ב"ש)[113], הנה בנוגע לשיעור למעלה נאמר "ומלאו את הארץ וכבשוה", כך, שכל זמן שיש עדיין מקום בארץ שלא נתמלא, ישנו החיוב ד"פרו ורבו" עד "וכבשוה".

ואסור שתהי' מניעה לכך. — אם יש ספק בדבר מצד בריאות, יש לשאול רב, ולהתנהג ע"פ דעת תורה; אבל מלבד זה, אסור שיהיו מניעות בזה, גם לא מצד דוחק בפרנסה כו'.

ובנוגע לכל החשבונות שעי"ז יחסר בענינים אחרים של קדושה — ישנה ההבטחה ש"לא הפילה אשה מריח בשר הקודש": אם זה רק ענין של קדושה, "בשר הקודש", הרי בודאי ש"לא הפילה כו'", היינו, שלא יחסר בו, אלא יהיו כל הענינים בשלימותם, כיון שהקב"ה עושה נסים הכי גדולים שלא יהי' נזק לאף אחד, אפילו לא לעובר שלא נולד עדיין, ועאכו"כ לולד בריא כו'[114].

* * *

כא. הביאור בפרקי אבות:

המשנה אינה מונה סוג נוסף ביושבים לפני חכמים (שבו נכללים רובם ככולם של התלמידים), שקולטים חלק מדברי הרב, וחלק מדבריו אינם קולטים — כיון שאין זה סוג בפני עצמו, אלא קצת מסוג זה וקצת מסוג אחר מהסוגים שלפנ"ז.

וע"ד מ"ש הרגצ'ובי[115] בענין "נא" ("אל תאכלו ממנו נא", שאינו צלוי כל צרכו[116]), שזהו "דבר שהמציאות שלו הוא רק דין, ובלא הדין אין לו מציאות כלל", היינו, שאינו מציאות (סוג) בפני עצמו, אלא "קצת ממנו הוא צלי גמור, וקצת ממנו הוא חי לגמרי".

---

110) ראה סה"ש תרצ"א ע' 262. וש"נ.
111) יתרו כ, ב.
112) בראשית א, כח.
113) יבמות סא, סע"ב (במשנה). טושו"ע אה"ע ס"א ס"ה.
114) חסר הסיום (המו"ל).
115) צפע"נ קונטרס השלמה לח"ד ג, ד.
116) בא יב, ט ובפרש"י.

ועד"ז בנדו"ד: העובדה שהתלמיד קולט חלק מדברי הרב, וחלק אינו קולט, אינו עושה אותו לסוג בפני עצמו, אלא כל זה נכלל בד' הסוגים שנימנו במשנה ב"יושבים לפני חכמים", והיינו, שהחלק שקולט נכלל בא' מהסוגים דספוג, משמרת ונפה, והחלק שאינו קולט כלל — נכלל בסוג דמשפך.

כב. וכיון שיש "ארבע מדות ביושבים לפני חכמים" בלימוד אחד, שנקלט באופן שונה אצל כל אחד מארבעת סוגי התלמידים — הרי מובן שכן הוא גם הסדר בלימודו של כל אחד בפרט, מתחלת לימודו בתור ילד, ועד לשלימות גידולו, שהולך מדרגא לדרגא לפי סדר הדרגות שנימנו במשנה — ספוג ומשפך משמרת ונפה:

התחלת הלימוד עם ילד קטן היא באופן שהוא כמו "ספוג, שסופג את הכל" — שמקבל כל מה שאומרים לו; קמץ א' אָ, קמץ ב' בָ וכו', וכך בהמשך הלימוד לגירסא כו', ולעת עתה אינו שייך להבחין בחילוק שבין יין לשמרים כו', אלא הוא לוקח הכל כפי שאומרים לו. ולכן, צריך המלמד לדעת זאת, ולהתנהג בהתאם לכך.

ולאח"ז ישנו השלב שהוא כמו "משפך, שמכניס בזו ומוציא בזו", ולא נשאר אצלו מאומה — כפי שרואים במוחש שאע"פ שבתחילת היום הוא סופג את הכל, הנה לאחרי משך זמן, ובפרט בסוף היום, לאחרי שמתעייף, אינו מסוגל לקבל מאומה (לכל היותר יוכל לחזור התיבות כמו שהם, אבל ללא הבנה כו'). ואז — צריך המלמד להפסיק ללמוד עמו, עד שינוח (וכפי שמצינו אפילו בנוגע למשה רבינו, שבלימודו מהקב"ה היו "הפסקות", "ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה"[117]).

וכשהולך וגדל בהבנת הלימוד, הנה בתחלה הוא כמו "משמרת, שמוציאה את היין וקולטת את השמרים", ואח"כ נעשה כמו "נפה, שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת":

כשמתחיל לברר ולפרט ("פאַנאַנדערקלייבן") את הענין שלומד, אזי קולט תחילה את ה"ממשות" של השכל, ששייך יותר לגשמיות — בדוגמת השמרים שביין, שזהו החלק היותר סמיך שמעורב עם היין, וכמו "יין מגתו"[118], ששמריו מעורבים בתוכו, ועדיין אינו קולט את דקות ורוחניות השכל, שהוא בדוגמת יין צלול.

ורק לאחרי היגיעה כדבעי, אזי נעשה כלי לקלוט (לא רק את

---

117) תו"כ ופרש"י ר"פ ויקרא.

118) לעיל פ"ד מ"כ.

ממשות השכל, אלא אדרבה) דוקא את דקות ורוחניות השכל, כמו "נפה, שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת".

כג. ולכל אחד מה"ארבע מדות ביושבים לפני חכמים" — יש הוראה:

תלמיד שהוא כמו "ספוג שסופג את הכל", "בור סוד שאינו מאבד טפה" — יכול לחשוב שהגיע כבר לתכלית השלימות. ועל זה אומרת לו המשנה, שעליו לדעת שיש "ארבע מדות ביושבים לפני חכמים", ו"ספוג" הוא רק הסוג הראשון, כך, שהוא אוחז רק בהתחלת הלימוד, וצריך להמשיך ולהוסיף כו', עד שיגיע לדרגא של "נפה, שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת".

ותלמיד שהוא כמו "משפך, שמכניס בזו ומוציא בזו", שלכן יכול ליפול ביאוש, ולחשוב שאין תועלת בלימודו, כיון שאינו זוכר את לימודו — אומרת לו המשנה שאעפ"כ צריך להמשיך וללמוד, ומה ששוכח — עליו למצוא עצה איך ללמוד באופן שלא ישכח את לימודו, ככל פרטי הענינים שמבאר רבינו הזקן בהל' ת"ת[119].

[וכל זה — נוסף על ההוראה המובנת מהאמור לעיל (סכ"ב), שצריך ללמוד במשך כל הזמן, עד שמתעייפים ונעשים בבחי' משפך שמכניס בזו ומוציא בזו, שאז יודעים שצריך להפסיק הלימוד. אלא שגם את ההפסקה יש לנצל באופן המתאים, כנ"ל בנוגע למשה, שההפסקות היו משמשות ליתן ריוח להתבונן בין פרשה לפרשה, או כפי שמצינו אצל רבי יוחנן, שהי' גדול בתורה, עד שהוא מארי' דש"ס ירושלמי (כהלשון בספרי כללי הש"ס[120]), שבשעה שהי' עייף מיגיעתו בלימוד התורה, "הוה רגיל דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דטבילה אמר כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטבילת מצוה מסתכלן בי כי היכי דלהוו להו זרעא דשפירי כוותי גמירי אורייתא כוותי"[121]].

ותלמיד שמתחיל לברר וללבן הענין שלומד, ורואה שהענין כבר מונח אצלו ללא יגיעה — אומרים לו, שצריך לידע שמה שהונח בשכלו הרי זה רק ה"שמרים", והיינו, שתפס רק את הגשמת השכל, ולא הדקות והרוחניות שבו, כמו "משמרת, שמוציאה את היין וקולטת את השמרים", שכן, האדם מצד עצמו, גם לאחרי קידוש אביו ואמו[122], הנה מטבע

---

119) פ"ב ה"ח. וש"נ.

120) ראה שד"ח כללי הפוסקים ס"ב אות ב.

121) ברכות כ, א. וש"נ.

122) ראה תניא ספ"ב. וש"נ.

תולדתו קשור הוא עם "רוח הבהמה היורדת היא למטה"[123], וכדי שיוכל לבוא לדקות ורוחניות השכל — בעניני חכמה בכלל, ועאכו"כ בחכמת התורה, שכדי להגיע למסקנא האמיתית צ"ל במעמד ומצב ש"הוי' עמו"[124], ורק אז "הלכה כמותו"[125] — הרי זה ע"י יגיעה עצומה דוקא.

וגם מי שמגיע לדרגא ד"נפה, שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת", שאז יכול לחשוב שכיון הוא כבר בתכלית העילוי, והוא בעצמו חכם, ויכול להיות בעצמו ראש ישיבה ורשכבה"ג... שוב אינו זקוק לישב "לפני חכמים" — הנה על זה אומרת המשנה שגם "נפה" היא אחד מ"ארבע מדות ביושבים לפני חכמים", וטעם הדבר, לפי שהתורה היא בלי גבול, אין סוף, ולכן צריך להמשיך לישב לפני רבו (עד שיתן לו רשות להורות ולדון), ודוקא ע"י הביטול שיושב לפני חכמים נעשה כלי להוסיף ולהתעלות עוד יותר בלימוד התורה.

כד. ויש לקשר זה גם עם מאמר הזהר בפרשתנו[126]: "ויעש דוד שם[127] .. בגין דאזיל בארחי דאורייתא, ועביד פקודי אורייתא, ואנהיג מלכותא כדקא יאות, כביכול עשה שם לעילא", ומבאר אאמו"ר בהערותיו על גליון הזהר[128], ש"בארחי דאורייתא הוא בקו האמצעי, כי תורה עצמה היא בקו האמצעי. ועביד פקודי אורייתא הוא מ"ע חסדים. ואנהיג מלכותא הוא מקו השמאל גבורה, כי בנין מלכותא מל' הוא מהגבורות".

ועדיין צריך להבין מהו דיוק הלשון "דאזיל בארחי דאורייתא".

ויובן ע"פ המבואר בביאורי הזהר[129] בפירוש מאמר הזהר[130] על הפסוק[131] "כי ישרים דרכי ה' וגו'", "בגין דאינון ידעין ארחוי דקב"ה כו' דכל מאן דאשתדל באורייתא איהו ידע ואזיל בהו כו' ארחין ושבילין דאורייתא כו'":

ענינו של דרך — שיכולים לבוא בו בעיירות הרבה מסביב ע"י דרכים קטנים שעוברים ומסתעפים מהדרך הזה ומגיע להרבה מקומות, ואמיתית ענין הדרך הוא דרך המלך הנמשכת והולכת מעיר המלוכה

---

123) קהלת ג, כא.
124) שמואל־א טז, יח.
125) סנהדרין צג, ב.
126) בחוקותי — ח"ג קיג, סע"א.
127) שמואל־ב ח, יג.
128) לקוטי לוי"צ לזח"ג ע' שלה.
129) לאדהאמ"צ וישלח יט, ב ואילך. וראה גם תו"מ סה"מ חשון ע' רנו ואילך. וש"נ.
130) ח"א קעה, ב.
131) הושע בסופו.

מקום מושב המלך בכל מרחבי המדינה, מקפת את העיירות הגדולות, וממנה מסתעפים דרכים רחבים להעיירות הבינוניות והקטנים, עד מבלי השאר גם מושב היותר קטן בכל מרחבי המדינה מן הקצה אל הקצה אשר לא יחובר אל דרך המלך הנמשכת מעיר המלוכה מקום מושב המלך.

וכמשל הצינור שמקלח בו מים מן הנהר הגדול, ויש צינורות המסתעפים מהצינור הגדול כדי שתעבור השפע לכל כלי וכלי בפרט, לכל כלי וכלי צינור קטן מיוחד אליהן בלבד, שלולי הצינור הזה לא הי' מתקבל מן הנהר שפעם בכלים הקטנים.

וזהו"ע "דרכי ה'", "ארחין דאורייתא" — ש"התורה מתברר בה אורח ושביל וגילוי אוא"ס", כי, "עיקר ענין התורה שפוסקת ע"פ חכמה וטעם כך וכך יהי' אופן המשכות אוא"ס באופן זה דוקא ולא בזולת זה .. כל הדינין והלכות בכל ששה סדרי משנה ע"פ החכמה שבתורה שבדרכים כאלו דוקא ישכון אוא"ס במצוות הללו ולא ישכון בדברים אחרים זולת זה .. בכל המצוות כולן נתנו שיעור ומדה באיזה דרך יהי' אופן גילוי אוא"ס למטה ובאיזה דרך לא ישכון כו'".

וענין זה מודגש יותר ע"פ מ"ש אאמו"ר ש"בארחי דאורייתא הוא בקו האמצעי כי תורה עצמה היא בקו האמצעי" — כי, קו האמצעי הוא בריח התיכון המבריח מן הקצה אל הקצה, מרום המעלות והמדרגות עד סוף כל דרגין, שעולה עד פנימיות הכתר, ויורד ונמשך עד למטה מטה, וכיון שהתורה היא בקו האמצעי, ה"ה הדרך שבה נמשך ומתגלה אוא"ס מלמעלה עד למטה מטה.

אמנם, בשביל זה יש צורך בענין הביטול, כי, בהמשך הכתוב "ישרים דרכי ה'" נאמר "צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם", היינו, שבתורה גופא (אם לימוד התורה אינו כדבעי) יכול להיות מעמד ומצב ש"פושעים יכשלו בם", ש"תכשול ותפול (הנפש) בנפילת המדריגה למטה בבחי' יש .. בבחי' הפירוד .. אחר שלמד התורה רק בשביל להיות יש ודבר כו'"[132], ולכן יש צורך בענין הביטול — שזהו תוכן ענין ד"יושבים לפני חכמים", כנ"ל.

* * *

כה. בפרשת השבוע נאמר[133] "וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה

---

132) ביאוה"ז שם כ, ד.

133) בהר כה, יד.

מיד עמיתך", ומפרש רש"י: "מנין כשאתה מוכר מכור לישראל חברך, ת"ל וכי תמכרו ממכר לעמיתך מכור, ומנין שאם באת לקנות קנה מישראל חברך, ת"ל או קנה מיד עמיתך".

ולכאורה, כיון שהכוונה היא שצריך למכור לישראל ולקנות מישראל דוקא, בניגוד לגוי — מהו דיוק הלשון "ישראל חברך", הרי "כל ישראל חברים"[134] (כפי שאומרים גם בנוסח ברכת החודש)?!

והביאור בזה — שזהו ע"ד שמצינו בצדקה ש"עניי עירך קודמין"[135], היינו, שכשיש ברירה ליתן צדקה לעניים סתם או לעניי עירך, יש קדימה לעניי עירך, ועד"ז בנדו"ד, שיש קדימה ל"ישראל חברך" — יהודי שדר בעיר או בשכונה שלך, והיינו, שלא מדובר כאן אודות ישראל בניגוד לגוי, דמאי קמ"ל, אלא בנוגע לישראל גופא יש קדימה ליהודי שהוא "חברך", בעירך ושכונתך.

וענין זה בא בהמשך להמדובר לאחרונה[136] שצריך לעסוק בביסוס וחיזוק השכונה — שמפירוש רש"י זה יש הוראה, שכשצריך לקנות דבר־מה (החל מילד קטן שנותנים לו פרוטה כדי לקנות סוכרי'), ויש ברירה לקנותו אצל יהודי שדר בשכונה זו או אצל יהודי שדר בשכונה אחרת, יש להשתדל לקנותו דוקא אצל יהודי שדר בשכונה זו — "ישראל חברך".

ומובן שאין זה בסתירה לכללות הענין דאהבת ישראל — כמובן מזה שבנוגע לחיוב הצדקה גופא נאמר ש"עניי עירך קודמין".

וכפי שמצינו בדברי רבינו הזקן בתניא — שאע"פ שכותב פרק שלם[137] אודות גודל הענין דאהבת כאו"א מישראל, כיון ש"מי יודע גדולתן ומעלתן בשרשן ומקורן כו'", אעפ"כ כותב[138] "רק שאשתו ובניו קודמין לכל ע"פ התורה".

ועד"ז בנדו"ד, שיש קדימה לקנות מ"ישראל חברך" דוקא. ועי"ז יתוסף בחיזוק וביסוס השכונה[139].

* * *

כו. בנוגע לפרש"י ד"ה "הוא ובניו עמו", "אמר ר' שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן" — יש לבאר גם הענינים המופלאים שבפרש"י זה:

---

134) ס' שופטים כ, יא.

135) ב"מ עא, ע"א. רמב"ם הל' מתנות עניים פ"ז הי"ג. טושו"ע חו"מ רסצ"ז. שו"ע אדה"ז ריש הל' הלוואה.

136) ראה גם

137) פל"ב.

138) אגה"ק ס"ט (קיד, א).

139) חסר הסיום (המו"ל).

ובהקדים — שבנוגע לכללות הענין דעבד עברי ידוע הביאור[140] שמ"ש[141] "כי תקנה עבד עברי", קאי על משה רבינו, שממשיך דעת אלקי ב"עבד עברי", שקאי על כל אחד מישראל.

ויש לבאר גם מ"ש בהתחלת הענין[85] — "כי ימוך אחיך עמך ונמכר לך":

"אחיך" — קאי על הקב"ה, שנקרא "אח" (מלשון אחווה, כפי שמצינו ש"ערבות" נקראים אחוונא, לפי שגדלים באחווה[142]) ו"רע" לבנ"י[143], ונמצא "עמך" — יחד עם בנ"י, כיון שכל אחד מישראל הוא "חלק אלקה ממעל ממש"[45].

ועז"נ כי "ימוך אחיך עמך" — שהסיבה לכך שהקב"ה ("אחיך") יכול להיות במעמד ומצב ד"ימוך", הרי זה בגלל היותו (דיבוקו) "עמך"[144]:

אע"פ ש"לי הכסף ולי הזהב נאום ה' צבאות"[145], הרי ישנו ענין אחד שאין להקב"ה — "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים"[146], ובשביל זה זקוק הקב"ה כביכול לבנ"י, כמ"ש[147] "למעשה ידיך תכסוף", וכדאיתא בגמרא[148] שהקב"ה אמר למשה "הי' לך לעזרני", ו"מיד אמר לו ועתה[149] יגדל נא כח ה' כאשר דברת", וכמארז"ל[150] "בזמן שישראל עושין רצונו של הקב"ה מוסיפין כח בגבורה של מעלה"; אך כשאינם עושים זאת, אזי נעשה מעמד ומצב ד"ימוך אחיך".

ולכן "ונמכר לך" — שגם הקב"ה הולך (עם בנ"י) לגלות, "שכינתא בגלותא"[151] (אלא שענין הגלות הוא רק בדרגת האלקות שנקראת "שכינתא", "ע"ש ששוכנת ומתלבשת תוך כל עלמין"[152], אבל עיקר האלקות אינו בגלות).

כז. ועל זה "אמר רבי שמעון .. בניו מי מכרן" (בתמי'):

---

140) ראה תו"א ר"פ משפטים. ובכ"מ.
141) משפטים כא, ב.
142) ראה לקו"ש חכ"ט ע' 224. וש"נ.
143) ראה שמו"ר רפכ"ד. זח"ב נה, רע"ב. ועוד.
144) ראה גם פרש"י פרשתנו שם, מז.
145) חגי ב, ח. וראה קידושין בסופה.
146) ברכות לג, ב. וש"נ. הובא בפרש"י עה"ת עקב יו"ד, יב.
147) איוב יד, טו. וראה של"ה שער הגדול (כט, ב ואילך). עבוה"ק חלק העבודה בתחלתו.
148) שבת פט, א.
149) שלח יד, יז.
150) איכ"ר פ"א, לג.
151) ראה זהר ח"א כז, ב. ח"ב ב, ב. ח"ג עה, ב. ועוד. וראה מגילה כט, א. ספרי ס"פ מסעי.
152) תניא פמ"א (נז, ב).

ובהקדים — שהנביא אומר אמנם על ענין הגלות: "אי זה ספר כריתות אמכם אשר שלחתי"[153], שלאמיתתו של דבר אין זה גט וכו', אבל אעפ"כ, מצד ב"ד של מעלה, מדת הדין, ישנה הטענה שבנ"י צריכים "להמכר" לעבדות בגלות, כיון שהענין ד"שטרי קודם"[154] הוא רק כשבנ"י משועבדים להקב"ה, וכמ"ש[111] "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", "כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים לי"[155], ולכן "הוצאתי אתכם מארץ מצרים", "על מנת כן"[156], משא"כ בלאה"כ כו'.

אך על זה אומר רבי שמעון[157]: "יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין", ואם יצטרף אחי' השילוני עמי[158] (או יותם[157]) — יכול לפטור את כולם עד ביאת משיח[158], כך, שאם יהודי עושה דבר שאינו הכי טוב[159] ("ניט אַזוי געוואַלדיק") — לוקח זאת ר' שמעון על עצמו!

וכיון שכן, טוען ר' שמעון: "בניו מי מכרן"?!...

סיום הענין — שהגלות ד"בניו" הוא רק ביחס לענין המזונות (צרכי הגוף), שצריך לעבור דרך שר המדינה, אבל ענין זה גופא הוא באופן ש"רבו חייב במזונות בניו"[160] — נכלל בשיחה הנ"ל (סי"ד) שהוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א.

153) ישעי' נ, א.
154) פרש"י פרשתנו שם, נה.
155) פרש"י עה"פ.
156) קדושים יט, לו ובפרש"י. בהר כה, לח ובפרש"י. ס"פ שלח ובפרש"י.
157) סוכה מה, ב.
158) ב"ר פל"ה, ב.
159) כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר בבת־שחוק: כמו לישון באמצע ההתוועדות!... והוסיף, שזהו עוד סוג ב"יושבים לפני חכמים"...
160) וכיון שמדובר אודות מאמרו של ר"ש, שדרכו היא באופן ד"מלכתחילה אַריבער" (ראה שיחת י"א אייר (לעיל ע' . . .)) — נמשך גם ענין המזונות באופן ד"מלכתחילה אריבער", מתוך הרחבה ושמחה דוקא, ללא דאגות כו', באופן המתאים לבנים שקוראים לאביהם (כלשון רבינו הזקן בתניא (ספל"ז): "כבן קטן הקורא לאביו"), ונותן להם כל הענינים בחסד וברחמים.

הוספה

א

ב״ה, ו׳ שבט תשי״ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

זה זמן רב לא הגיעני כל מכתב מכת״ר שי׳ והנני מעמידו על החזקה שבטח הכל שלום, ובטח יודיע עד״ז גם בפירוש.

איני יודע בפרטיות הדברים דלהלן, אבל בכ״ז מוכרחני לכתוב אליו אודותם, והוא: אשר הגיעתני ידיעה ש... תחי׳ שינתה במעט את רוחה בנוגע לחינוכה מתאים יותר לרוח הזמן, ושבמקום חינוך בית יעקב להחליף זה על חינוך יותר שמאלי, והעובדא גופא משפיע על חבירותי׳...

ידוע מרז״ל בהחילוק לרבב שנמצא על בגד ע״ה או ת״ח, ועד״ז הוא ג״כ בנוגע לאנ״ש ויו״ח ובפרט לאנ״ש שעברו והתיישבו בארץ אשר עיני ה״א בה מרשית שנה עד אחרית שנה, שגדלה אחריותה פי כמה. אפשר הדבר שיש לה איזה טעמים ... אבל הרי ידוע שצריך לחשוב השכר וההפסד שבענין זה, ובפרט שבנדון דידן הוא גם נוגע לרבים.

איני כותב ישר ל... תחי׳ באשר אפשר שאין להנ״ל יסוד ולכן נמנעתי מלגרום לנפילת רוחה, ועליו להתבונן שיכול להיות זה חי״ו התחלה לעוד ענינים, וידוע המשל ששמענו מפי כ״ק מו״ח אדמו״ר שהתועה ומוצא עצמו ביער מלא חיות טורפות, הנה א״א שהתועה תעה בקפיצה אחת מדרך המלך לחשכת היער, ובתחלה לא היתה אלא כחוט השערה ההטי׳ מדרך המלך, וכאשר נתוסף חוט לחוט, הרי מחבלי השוא נעשה כעבותות העגלה בלשון הכתוב, עד שנסבך בחשכת היער וד״ל.

מובן שאם מוצא לנכון, הרשות בידו למסור ל... תחי׳ את כל הנ״ל או

א

מרז״ל בהחילוק לרבב שנמצא על בגד ע״ה או ת״ח: **שבת קיד, א.**
בארץ אשר עיני ה״א בה גו׳: **עקב יא, יב.**
המשל ששמענו מפי כ״ק מו״ח אדמו״ר שהתועה כו׳: **ראה סה״מ תרצ״ב ע׳ קעה. וראה גם אג״ק ח״ז אגרת ב׳עט (ע׳ ריט). ח״י אגרת ג׳פד (ריש ע׳ קכד). לקו״ש ח״א ע׳ 226. תו״מ התוועדויות ח״א (ה׳שי״ת) ס״ע 134 ואילך. חי״ד (תשט״ו ח״ב) ע׳ 286.**
מחבלי השוא נעשה כעבותות העגלה בלשון הכתוב: **ישעי׳ ה, יח. וראה סוכה נב, א. פרש״י עה״פ.**

גם להראות לה את המכתב, ואת זלע״ז עשה האלקים אשר אם תעמוד בנסיון ותחזור לחינוך על טהרת הקדש (וידוע המשנה ר״פ ג׳ בחגיגה, שבגדי אוכלי תרומה מדרס לקדש) הרי גדול זכותה ביותר, דזוכה ומזכה את הרבים, והשי״ת יזכה את כת״ר שי׳ לקבל נחת חסידותי אמיתי מכל יו״ח שיחיו לאריכות ימים ושנים טובות.

הסדר דההנהגה ביום ההילולא של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע, הצעתי בזה כדאשתקד.

מוסג״פ הקונטרס שהו״ל זה לא כבר, ובטח יזכה בו את הרבים.

בברכה.

ב

ב״ה. ט׳ אייר תשי״ד
ברוקלין

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מא׳ בהר בו כותב בהנוגע לחנוך בנו ... שי׳ אשר כששינה מקום לימודו לת״ת שלומד בה עתה חבריו משפיעים עליו שלא כדבעי בהנוגע לענינים דיראת שמים. ובדברים כמו אלו הנה מובן אשר יש להזהר ביותר, וכידוע המשל בזה אשר חריץ קטנטן ביותר הנעשה בגרעין עלול להביא ח״ו היזק גדול כשיתפתח הגרעין ויצמח ממנו אילן עושה פירות. ובמילא אין הדבר קל ויש לתקנו בעוד מועד היינו שיהי׳ בסביבה כזו שחבריו יחזקוהו ביראת שמים ולא ח״ו להיפך. ומובן אשר כל הנ״ל הוא גם בנוגע לבנו הצעיר שי׳, והשי״ת יצליחו לרוות מכל ילידי׳ שיחיו רוב נחת אמיתי היינו נחת יהודי חסידותי.

בברכה.

❀ ❀ ❀

ואת זלע״ז [=זה לעומת זה] עשה האלקים: קהלת ז, יד.

דזוכה ומזכה את הרבים: ראה אבות פ״ה מי״ח.

הסדר דההנהגה ביום ההילולא .. הצעתי בזה כדאשתקד: ראה תו״מ התוועדויות ח״ד (תשי״ב ח״א) ס״ע 262 ואילך. אג״ק ח״ה אגרת א׳שפא (ס״א). ובכ״מ. וראה גם אג״ק ח״ז אגרת א׳תתקצח (בשולי האגרת). א׳תתקצט (ס״ד).

הקונטרס שהו״ל זה לא כבר: כפה״נ הוא מאמר אין הקב״ה בא בטרוניא — תרפ״ה (קונטרס קה). נדפס בסה״מ קונטרסים ח״ג ע׳ קטו ואילך.

ב

וכידוע המשל בזה .. בגרעין כו׳: ראה גם אג״ק חכ״ו אגרת ט׳תרכו, ובהנסמן בהערות שם. ובכ״מ.

לעילוי נשמת

הרה״ח הרה״ת עוסק בצ״צ וכו׳

הרב ר׳ **שלום דובער** ז״ל

בהרה״ח הרב ר׳ **חיים משה** ז״ל

אלפרוביץ

נלב״ע עש״ק במדבר, ד׳ סיון, ה׳תשע״ה

ת׳ נ׳ צ׳ ב׳ ה׳

❁

נדפס על ידי ולזכות משפחתו

שיחיו לאורך ימים ושנים טובות